

'נפקא מינה למי שנתחייב שתי מיתות ב"ד, נידון בחמורה' — מדוע אמרו זאת דוקא כאן, על דברי ר' יוחנן, ולא על משנתנו? —

כי במשנה יש נפקותא אחרת; בשנים שנתחייבו שתי מיתות ונתערבו זה בזה — שידונו בקלה. ואולם ר' יוחנן דיבר בגוף אחד שנתחייב מיתה פעמיים — שנידון בחמורה (מהרש"א. וע' חדושי רעק"א וחדושים ובאורים).

'יכול אפילו חללה את השבת, תלמוד לומר: לזנות — בחילולין שבזנות הכתוב מדבר' — כלומר, הוה אמינא לחייב שריפה כהנת שזינתה וגם כהנת שחללה את השבת [ששם מצאנו לשון 'חילול' בתורה — מחלליה מות יומת] משום חומרת הכהנים. והגם שטעם את אביה היא מחללת אינו שייך בשבת אלא בזנות, אין הכרח שהטעם בא על כל הכלול בפסוק (עפ"י מרומי שדה וחדושים ובאורים).

'ואפילו הזקינה מנין' — רצה לומר, בזקנה אין לתלות הדבר באביה, וסלקא דעתין שאין אני קורא בה את אביה היא מחללת (חדושים ובאורים).

דף נא

'ניסת ללוי ולישראל לעובד כוכבים לחלל לממזר ולנתין מניין...' — לשון 'ניסת' שנקט — משום לוי וישראל, ואף בשאר חייבי לאוין סובר תנא דברייטא שיש בהם תפיסת קדושין ושייך בהם 'נישואין' ואם זינתה מאחר — דינה במיתה.

ואולם בנכרי אין תפיסת קדושין ואם זינתה כשהיא תחתיו אינה במיתה [ומכל מקום לשון נישואין שאמר התנא שייכת גם בהם, שהרי נאמר לא תתחתן בהם]. אך עיקר הכוונה לומר שבת כהן שנתחללה על ידי אחד מן הפסולים וכעת היא נשואה, או שהיא נשואה עכשיו לזר ואינה אוכלת בתרומה — יש בה דין שריפה, ואין אומרים כבר מחוללת ועומדת היא (חדושי הנצי"ב [וע"ע בתשובתו משיב דבר ח"ד לד.]. ובוה מיושבת תמיתה הגרעק"א. וע"ע חדושים ובאורים).

'היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה' — יש שדייקו מכאן שאף על פי שזר [וכן כהנת] יכול לשחוט קדשים, שהרי 'שחיטה כשרה בזר' — לא הותרה לו שחיטת קדשים בשבת מפני שאינו מצווה על העבודה, שהרי אמרו כאן שלא הותרה שבת אצל כהנת (רש"ש יבמות לג: בית הלוי ח"ב סוס"י ט).

ויש לדחות שהמדובר כאן על ההקטרה, שבכהנים הותרה שחיטה והקטרה ואילו באשה לא הותרה הקטרה. [תדע, שהרי בקרבן פסח הותרה השחיטה בזר בשבת, וה"ה באשה. וכן יש להוכיח מיומא לא: ומכ"מ] (חזון איש אה"ע קלד, לדף לג:).

עוד יש לומר לפי שעיקר הדחיה נובעת מהמצוה המוטלת על כהני המשמר, הזכרים, אע"פ שבפועל זר או אשה שוחטים (עפ"י הנצי"ב).

ע"ע בענין שחיטת קדשים בשבת בזר — שער המלך ביאת מקדש וי; שו"ת חכם צבי מד; ישועות מלכו פסולי המוקדשין א; כלי חמדה תשא (במלואים); גליוני הש"ס כאן; חונן דעה יומא דף לב, אות ב.

‘יכול אפילו פנויה — הא לזנות כתיב? כדר’ אליעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה’ — יכול היה לתרץ אף לשיטת רבי עקיבא (יבמות סא): שסובר שהקדשה המופקרת לכלל — הרי היא בכלל ‘זונה’ ואסורה לכהן. [ויש שפסקו כר’ עקיבא — ע’ בית שמואל ו סקי”ט בשם הסמ”ג ומהרש”ל בדעת הטור. וכן דעת היראים לה, ועוד. ואולם שאר פוסקים חולקים. וכן סתם בשו”ע שם — שהקדשה אינה אסורה לכהן. ולפי הדעה הראשונה צ”ע מדוע נקטו כאן כר”א שאינו כהלכתא ולא תרצו במיוחדת לזנות [ו’תחל לזנות’ — היינו שהחלה להפקיר עצמה לזנות] וכו’ עקיבא דסתם ברייתא אליביה, ובפרט שסתם תנא דידן אינו ר”א, מדפליג ר”א בסיפא, אלא כר’ עקיבא ס”ל דחמיר ליה שריפה מסקילה כדאמרינן בסמוך, וכן ס”ל כר’ עקיבא בדין תפישת קדושין בחייבי לאוין. ועוד, בברייתא לקמן נקט ר’ עקיבא עצמו לשון זו ‘יכול אפילו פנויה’. וצ”ע].

‘או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל אדם’ — כלומר, המקרא נדרש ומתחבר עם שלפניו ושלאחריו, ‘כי תחל לזנות את אביה [‘את’ = עם] — את אביה היא מחללת’. [וכמו שמצינו כיו”ב — ע’ ב”מ סא.] [חדושים ובאורים]. וע”ע במצוין להלן צ:

‘ניסת לאחד מן הפסולין משלמת קרן וחומש ומיתתה בחנק — דברי ר’ מאיר. וחכמים אומרים: זו וזו משלמות קרן ולא חומש ומיתתן בשריפה’ — לכאורה נראה שחולקים בשתי מחלוקות שאינן תלויות זו בזו; מחלוקת אחת היא האם כהנת שנבעלה לפסול לה דינה כורה ומשלמת חומש, או אינה כורה. אף על פי שלכולי עלמא הריהי ‘חללה’. ועוד נחלקו בכהנת שנתחלה כבר ואח”כ זינתה — האם דינה בשריפה אם לאו. ומחלוקת זו תלויה בדרשת ‘כי תחל לזנות’ — ולא שנתחלה כבר.

והיה מקום לומר שהכל מודים שאין דורשים ‘כי תחל’ — ולא שנתחלה כבר, ומחלוקתם אינה אלא על כהנת שנתחלה בביאת פסול, האם נעשית זרה לכלל דבריה, ומשלמת חומש כזר ודינה כשאר אשת איש שזינתה, או אינה כורה ואינה משלמת חומש ודינה בשריפה.

ואולם להלן סו: מבואר שטעמו של ר’ מאיר הוא מ’כי תחל...’ (וכ”מ בירושלמי שהביא הר”ש בתרומות ז, ב). ואפשר שמילפותא זו למד שכיון שנתחלה יצאה מקדושת כהונה והרי היא כורה, ומכאן גם לענין אכילת תרומה דינה כורה, וטעם אחד לשניהם. וכפי זה יש לדייק מדברי רש”י בכריתות (ז. ד”ה ומיחתה).

‘ע”ב) ‘זעשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו — ולא לאחותו’ — כתב בספר ‘חדושים ובאורים’: מסתבר שיש טעם בדבר, כי בלאו הכי לא היינו דורשים כן. וציידד לפרש שמצות השריפה באה

רק למעלת הכהונה, והרי היא כעין מצוה נוספת חיצונית, שאין עליה ‘כאשר זמם’. ע”ש. אפשר להטעים על פי מה שכתב בספר משך חכמה (אמור כא, ט) שהשריפה בבת כהן נועדה לפרסם חטאה ובושת בית אביה, שאילו היתה נענשת בחנק (בנשואה) או בסקילה (בארוסה) לא היה ניכר שחטאה בזנות, כי הלא כל שאר המיתות מצינו בשאר חטאים, אבל שריפה אינה אלא בחטא זנות, והוא דין מיוחד לקיום ‘את אביה היא מחללת’. וכתב שם שאפילו אם סקילה חמורה משריפה, יש מקום לומר שהקלה התורה בעונשה וציותה לשורפה, מפני הטעם האמור. ומטעם זה גופא יש לפרש שלכך אין בועלה וזוממיה בשריפה.

‘לפי שמצינו שחלק הכתוב בזכרים בין תמימים לבעלי מומין, יכול נחלוק בבנותיהן...’ — תימה, הרי לא מצינו חילוק בין תמימים לבעלי מומין אלא לענין עבודה, לא לענין אכילת קדשים ושאר עניני הכהונה, ואם כן כיון שהעבודה אינה בנקבות אלא בזכרים, מהי תיתי לחלק בנקבות בין תמים לבעל מום?

ויש לומר שגם בנקבות מצאנו חילוק בדבר, בעבודת במה שזר ואשה כשרים לעבוד, ואילו בעלי מומין פסולים לעבוד בבמה זכאים טו. (גליוני הש"ס לר"י ענגיל).

א. הוסיף לבאר שם שאף שלכאורה אין שייכות בבמה לדין 'כהונה' שהרי זר כשר בבמה, וא"כ עדיין אין ראייה לחילוק בין תמים לבע"מ לענין קדושת כהונה — אלא שאין הדבר כן, כי בעצם אף במה צריכה 'כהונה', אלא שנתחדש שהכל חשובים כהנים בבמה, גם ישראל וישראלית, הלכך שפיר מצאנו ענין פגם המום ב'כהונה'.

ב. במה שאמרו שלר' ישמעאל הוא אמינא דוקא בזכרים גזרת הכתוב שבקדושתם הם אף בבע"מ אבל בנותיהן לא — צריך באור כיצד יתכן לחדש דין בעל מום בבנותיהם למעט קדושתן, בזמן שלא מצאנו כן בזכרים, אף שנפסלו לעבודה (כן העיר בחו"ב)? ונראה דהוא אמינא שהמום מוריד לעולם בדרגה אחת את קדושת הכהונה, ובזכרים שהתמימים עובדים, בע"מ אינם עובדים, ואילו בנותיהן שאינן עובדות, התמעטה קדושת כהונתן ויהא דינן כבנות ישראל.

*

'הלכתא למשיחא...'

זו לשון רבי יעקב עטלינגר בהקדמה לספרו 'ערוך לנר' על מסכת מכות:

'... ואשר עולה על כולנה: עיני שמתי למצוא דרך הנכונה בביורור הרבה הלכות ודינים וחקירות, גם בעניני שמיטות תרומות ומעשרות, וסנהדרין ועדים וקדשים וטהרות. וידעתי כי רבים גם מאשר אל הר ד' עולים ובעמקי מצולות ים התלמוד צוללים, אומרים מה לנו בהלכות ודינים אשר לא נוהגים בזמננו, הלא כפי אשר הורונו חכמינו, כאשר יגיע עת ביאת משיח צדקנו, יבואו משה ואהרן ואליהו עמו והם ירונו, ורק בירור דינים הנוהגים גם עתה מוטל עלינו, ובהם נעסוק כל ימי חלדנו, כי הם חיינו ואורך ימינו, ואם לא נדע רק אותם — דיינו.

אמנם לדעתי לא טוב בפיהם זאת המענה, ואין זה דרך הנכונה, ולא אורח דעת ותבונה, להשליך אחרי גיוו העיון ברוב מצות התורה, ולהשים מסוה על פני יפה וברא, על אשר בעוננו הגלות החשיך תוארה, הלא על זה נצטוינו מפי חכמינו הראשונים, ונזהרנו מפי הנבונים, בכל עת לדרוש לציון ולעשות תקונים, למען חזק תקותנו, על קבוץ גלותנו ועל בנין בית מקדשנו במהרה בימינו, ובמה יותר נעלה זכרון ציון על לבבנו, מאשר נשים המצות והחקים לנגד עינינו, אשר נהגו על מכונו בהיותו ואשר ישוב להתנהג שוב ד' את שבתו.

וזאת שנית הורונו המורים, בלימודיהם התמימים והישרים, כי גם בהיותנו בגולה, חק מחוקי ד' לא כלה, ואשר יעסוק בתורת עולה, כאילו הקריבה על המזבח, להעלות לפניו ריח ניחוח. ומזקנים נתבונן, מתנאים ואמוראים ורבנן, וגאונים וראשונים ואחרונים, אשר האירו באור חכמתם בכל הזמנים, מעת היות היכל על מכונו ואחר אשר בעוננו הורד לארץ גאוונו, משך הרבה שנות חייהם, ולא ניכר מדבריהם מי מהם הורה בעת שבת ישראל על אדמתו, והתנהגו לו כל דברי תורתו, ומי מהם הורה אחר גלות ישראל מנחלת אבותיו, ונבצרו לו מלהתקיים רבות ממצותיו, אשר במקדש נתלה קיומם, ונתבטלו מעת אשר שמם, כי על אלה כאלה במשניות ברייתות וסוגיות, חודשים וביאורים מחכמתם מזהירים, שמו עין עיוניהם, והורו לנו אופני קיומיהם, דרשו וגם חקרו בהם להעמיד על תם משפטיהם, כבכל החוקים הנוהגים גם בזמניהם. ולמה לא נלך בעקבותיהם, למה לא נחקור גם אנחנו דרך מחקריהם.

ועוד זאת נחשוב שלישיה, למען הרחיב למודינו במרחביה, ולעמול להאיר מאפילה, בכל מצות התורה, כי בלמודה נמשלה למנורה הטהורה, אשר כל חלקיה, הקנים היוצאים מצדיה, גביעיה

כפתוריה ופרחיה, פרחיה ירכה ונרותיה, מקשה אחת נעשו ונחקקו, לא יתפרדו ולא יחלקו, וממעל האחד הנרות בקדש האירו, כן כל משפטי התורה רק בהתאחדותם יאירו, ולכן אשר על רוחם יעלו, לפרדם ולחלק ביניהם בקדש מעלו, כי בלם זה את זה יחזיקו, זה מול זה יסודם יעמיקו, ואין מהמצות והחוקים בתורתנו הקדושה נחקקים, אשר לא גם אחרי נחרב בית תפארתנו, ונתפזרנו וגלינו מארצנו, עודם יום יום לנו לעינים, להורות דרך עבודת אבינו שבשמים...'

דף נב

'ארור שזו ילד, ארור שזו גידל, ארור שיצאה זו מחלציו' — שלש לשונות; על אמה, מניקתה, ואביה (מהרש"א).

'רשיעא בר רשיעא' — '... אף שעתה בעוה"ר ודאי שאסור לקרות, מאחר שרוח רעה שוטף בעולם שמבטלין האב והאם, ואין יכולין להועיל, אבל עכ"פ יש שגם עתה קורין כן, אבל בדור שומרי תורה הלא נפסק שמותר לקרותו רשיעא בן רשיעא...' (מתוך 'דרש משה' — דרשות ר"מ פינשטין וצ"ל, דרוש לבריית עמ' תכד. וע"ע באגרות משה יו"ד ח"ד ס, טו).
ע"ע: תורת חיים; שו"ת חות יאיר סה, יב.

'היו משקעין אותו בזבל' — וכן להלן (בע"ב) גבי הנחנקין. פרשו ראשונים: משקעים אותו בזבל כדי שימות מהרה. ובפירוש תפארת ישראל כתב: כדי לבזותו [ורק במעשה ההריגה עצמו הקפידו שלא יתבוה, אבל לא בזה]. וכעין שמצאנו בסוטה שמנוולים אותה כמעשיה (וע"ע יד רמה. וצ"ב).

'ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו... פתילה של אבר' — נראה שבית דין היו מתקנים חתיכות אבר (= עופרת) לנשרפין, והיו עושים אותן כעין פתילות, ארוכות וצרות — כדי שתשלוט בהן האור מיד ויהיו ניתכות במהרה. [ויותר מתאים לשון 'מת יך את הפתילה' אלא כיון שקרא לה 'פתילה' נקט לשון הדלקה ששייכת בפתילה] (יד רמה).

'אי לא גזרה שוה הוה אמינא שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא כלל' — ואף על פי שלשון שריפה כתובה בעדת קרח ובבני אהרן, הוה אמינא שאינה 'שריפה' שציוותה עליה תורה לבית דין, כי בלשון בני אדם 'שריפה' — ממש, ואין להביא מאותה אש שיצאה מלפני ה'. ועל כן הוצרכה הגזרה-שוה ללמוד 'שריפה' של בני אדם משריפה שבידי שמים (כ"נ. וע' מהרש"א ויד דוד).

'וכבר היו משה ואהרן...' — על לשון זו — ע' מהרש"א.
עוד על מיתת בני אהרן — ע' כלי יקר ואמת ליעקב, שמיני; מכתב מאליהו ח"ב עמ' 442 ואילך.

(ע"ב) 'בתחלה דומה לקיתון של זהב. סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף. נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש — כיון שנשבר שוב אין לו תקנה' — המשילוהו לקיתון לפי שבו שותים מים, וכן

ב. סברת חכמים מסייף חמור מחנק, שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ועבירתם חמורה ביותר שכן פושטים יד בעיקר. [ומאידך, חנק אינו מפורש בכתוב כלל אלא מהלכה (להלן נג.), ונתקבל שהיא הקלה מכל שאר המיתות. וכן סובר רבי יאשיהו. עפ"י רש"י להלן נב: ד"ה אלא להקל. ובערו"ל נ שם נתקשה בדברי רש"י].
וסברת רבי שמעון (ורבי יונתן – כדלהלן נג. ומסתמא כן דעת רבי ישמעאל. תוס' שם) מבוססת על שיטתו שמדיחי עיר הנדחת דינם בחנק [ולא בסקילה כדעת חכמים], והרי עוון המדיח חמור מעוון הנידה – הרי שחנק חמור מן הסייף.

[שתי המחלוקות הנזכרות אינן תלויות בהכרח זו בזו. ואכן יש מי שכתב בדעת רבי יונתן (נג-נג) שסקילה חמורה משריפה כרבנן, וחנק חמור מסייף כרבי שמעון (עפ"י תורת חיים נג.). ויש מי שכתב בדעת רבי ישמעאל ששריפה חמורה מסקילה וסייף חמור מחנק (ערו"ל נ שם). ואולם התוס' (שם ובתורא"ש) כתבו שמסתמא הסובר כר"ש באחת המחלוקות, סובר גם באחרת כמותו, שלא מצינו שלש מחלוקות בדבר].

ג. סקילה חמורה מסייף; לחכמים – מכך שמדיחי עיר הנדחת דינם בסקילה והנידחים בסייף, והרי כח המדיח מרובה (= עבירתו חמורה) מכח הנידח.
לר' שמעון: מכך שמדיחי עיר הנדחת דינם בחנק והנידחים בסייף, וסקילה חמורה מחנק (כדלהלן) – הרי 'קל וחומר' שחמורה מן הסייף.
סקילה חמורה מחנק; מכך שהוציאה תורה דין ארוסה שזינתה מכלל נשואה, להיותה נידונת בסקילה ולא בחנק – הרי שהסקילה חמורה, שהרי עוון ארוסה חמור יותר מנשואה, שהקלון גדול יותר שפוגמת את עצמה ואת משפחתה. ועוד, שכן סקילה ניתנה למגדף ולעובד ע"ז החמורים שפשטו יד בעיקר. ולחכמים, יכלו לומר מקור נוסף – קל וחומר משריפה או מסייף החמורים מחנק, וסקילה חמורה מהם (תוס').

שריפה חמורה מסייף; לחכמים – מגזרה שוה אביה אביה בת כהן מבת ישראל, כשם שהסקילה האמורה בבת ישראל חמורה מהסייף, כך השריפה.
אעפ"י שפושט ידו בעיקר חמור, והרי עיר הנדחת בסייף – יש לומר מתוך שהחמורנו עליהם חומרא נוספת, שממונם אבד, לכך הקלנו במיתתם (עתד"ה קסברי).
לר' שמעון, קל וחומר מחנק החמור מן הסייף [לשיטתו הנ"ל].
שריפה חמורה מחנק; מכך שהוציאה תורה דין בת כהן נשואה שזינתה מחנק [כבת ישראל] לשריפה.
לחכמים ניתן ללמוד גם מג"ש הנ"ל, אלא שהביאו מן המפורש (רש"י. ועתד"ה מה, שזה שפושט [לר' ש] שהוציאה הכתוב נשואה בת כהן להחמיר, מקורו מגזרה שוה 'אביה' האמור בסקילה, סקילה חמורה מחנק, אף 'אביה' האמור בשריפה, שריפה חמורה מחנק.

דפים נ – נא

- ק"ב. מה דינה של בת כהן שזינתה, באופנים דלהלן?
א. היתה נשואה לכהן או לישראל כשר.
ב. בת כהן ארוסה.

ג. נשואה לחלל או לפסול לה.

ד. פנויה.

א. בת כהן נערה או זקנה (ובת כהן) הנשואה לכהן או לישראל, שזינתה; לחכמים, רבי עקיבא ורבי שמעון – דינה בשריפה.

לרבי ישמעאל – בחנק. (וכן סובר רב הונא בריה דרבי יהושע בדעת רבי להלן ס: – שכשהוציא הכתוב בת כהן מכלל דין הנואפת, לא הוציא אלא ארוסה, בדומה לבת ישראל ארוסה שיצאה מן הכלל).
ורבא פירש דעת רבי אליעזר שדינה בסקילה (שהעלתה תורה חומרת בת כהן בדרגה אחת, ורבי שמעון שסקילה חמורה מחנק בדרגה אחת).

ב. בת כהן ארוסה שזינתה; לחכמים – בסקילה. לרבי עקיבא ורבי שמעון – בשריפה. וכן דעת רבי ישמעאל ומשמע שלדבריו דוקא נערה בתולה, אבל בוגרת או בעולה – בסקילה. ע"ע להלן ס:.

ג. בת כהן הנשואה לעכו"ם לחלל לממזר ולנתין, שזינתה – לחכמים דינה בשריפה (ובת איש כהן – אעפ"י שאינה כהנת). ולרבי מאיר (וכן פירש רב יוסף בדעת רבי. ס:): – בחנק (כי תחל לזנות – יצאה זו שמחוללת ועומדת).

ד. בת כהן פנויה שזינתה, דינה כשאר פנויות ואינה במיתה. (לזנות. ואפילו לרבי אליעזר שאמר יש שם 'זנות' בפנויה [ולדבריו נעשית 'זונה' אפילו נבעלה לכשר], למדו בגזרה שוה אביה אביה מבת ישראל, שלא דיבר הכתוב אלא בזנות עם זיקת בעל).

דף נא

ק"ג. א. בת כהן הנשואה לזר שאכלה תרומה, מה היא משלמת?

ב. המזנה עם בת כהן אשת איש, מה דינו? מה דינם של זוממי בת כהן?

א. בת כהן הנשואה לישראל או ללוי כשרים – משלמת קרן ואינה משלמת חומש (שאינה 'זרה', שהרי יכולה לחזור לבית אביה לאכול תרומה).

גישאת (או נבעלה) לפסול – לדברי רבי מאיר משלמת קרן וחומש, ולחכמים משלמת קרן בלבד. הלכה כחכמים (רמב"ם תרומות י"ב).

ב. המזנה עם בת כהן ארוסה או נשואה, דינו כמזנה עם בת ישראל; ארוסה בסקילה ונשואה בחנק (היא בשריפה ולא בועלה).

וכן עדיה שהוזמו, דינם כדין הבועל ולא כמוה (כאשר זמם לעשות לאחיו – ולא לאחותו. גם כאשר אין חיוב על הבועל, כגון שהוא קטן או שלא התרו בו, דינם כדין הבועל אילו היה חייב. תוס').

דף נב

ק"ד. א. כיצד מצות הנשרפים? ומנין שאין השריפה כפשוטה, שריפת הגוף באש?

ב. מצות הנהרגים כיצד?